

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oude Boteringestraat 1, Groningen
Status: BBP
Periode: 21 oktober 2004
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 14 oktober 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Het pand Oude Boteringestraat 1 ligt aan de oostzijde van de Oude Boteringestraat. Het perceel ligt binnen het bouwblok tussen de Oude Boteringestraat (westzijde), Stalstraat/ Rodeweeshuisstraat (noordzijde), Oude Ebbingestraat (oostzijde) en Grote Markt (zuidzijde).

Oude Boteringestraat 1 is diephuis met een flauw zadeldak, bestaande uit een souterrain, bel-etage en twee verdiepingen. Tegen de achtergevel staat een tweelaags uitstek (toiletten), vermoedelijk met een plat dak. Het smalle erf achter het huis is bebouwd door het hoekpand op de Grote Markt en Oude Boteringestraat (Grote Markt 2).

Aan de zijde van de Oude Boteringestraat ligt de gevel van het hoekpand Grote Markt 2 terug ten opzichte van de voorgevel van het pand Oude Boteringestraat 1, hetgeen ongetwijfeld de aanzet vormde voor een (geplande) 'rooilijncorrectie' van het beloop van de straat. Tussen de panden Oude Boteringestraat 1 en 3 ligt een smalle ozendrup.

BOUWGESCHIEDENIS

Gelet op de situering in de binnenstad moet het perceel Oude Boteringestraat 1 reeds in de Middeleeuwen bebouwd zijn geweest, maar het moet niet worden uitgesloten dat er aanvankelijk (slechts) sprake was van een achterhuis van het hoekpand aan de Grote Markt. Op de hoek van de Grote Markt stond namelijk een groot middeleeuws huis, dat de aansluiting van de Oude Boteringestraat op de Grote Markt benadrukte. Naast dit hoekhuis stonden aan de Grote Markt iets kleinere panden, alle voorzien van achterhuizen aan de Stalstraat. Wellicht staan de drie ondiepe huizen Oude Boteringestraat 1, 3 en 5 op de plaats van het achterhuis van Grote Markt 2.

Uitsnede uit de kaart van Haubois uit omstreeks 1643. Het noorden is op deze kaart links. Oude Boteringestraat 1 is het derde pand vanaf de hoek met de steeg links.

De drie bovengenoemde ondiepe panden aan Oude Boteringestraat zijn duidelijk herkenbaar op de vogelvluchtplattegrond van Haubois uit circa 1643. Voor het pand Oude Boteringestraat 1 geldt dat de oudst herkenbare onderdelen van het gebouw uit de late 16de of 17de eeuw stammen; dit zijn enkele balklagen en één geprofileerde console op de bel-etage. Een deel van het muurwerk kan ouder zijn, maar dit is momenteel niet zichtbaar. Op de plattegrond van Haubois is sprake van een diephuis van twee bouwlagen met een zadeldak (haaks op de straat). Waarschijnlijk had het huis een zeer klein achterterrein of lichthof, zoals ook nog staat aangegeven op de kadastrale minuut uit circa 1830. Een deel van het binnenterrein werd ingenomen door een klein uitstek (linkerzijde).

De kadastrale kaart uit omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

Over de verdere bouwgeschiedenis zijn vooralsnog zeer weinig gegevens beschikbaar. In de tweede helft van de 19de eeuw moet een verbouwing hebben plaatsgevonden, waarbij onder meer de voorgevel gemoderniseerd en wellicht zelfs verhoogd is. Deze gevel heeft een gepleisterde afwerking met schijnvoegen en geprofileerd lijstwerk om de bovenste delen van de vensters.

Vóór 1916 had Oude Boteringestraat 1 een souterrain en een bel-etage over de volle omvang van het huis. De bel-etage was toegankelijk via een trap voor het huis, die deel uitmaakte van de stoep. Bij de verbouwing in 1916 werd het voorste deel van de bel-etage verlaagd, waarmee deze ruimte op straatniveau kwam te liggen. Tegelijk is de stoep gesloopt en werd een (nieuwe) winkelpui geplaatst. Onderdeel van deze verbouwing was ook de wijziging van de gevelbeëindiging, vermoedelijk in verband met de inrichting van de zolder tot een volledige verdieping en de vernieuwing van de kapconstructie. Intern moeten ook diverse aanpassingen hebben plaatsgevonden.

In 1923 werd het huis aan de achterzijde uitgebreid met een keuken. Hiervoor was kennelijk een deel van het terrein van het pand Grote Markt 4 verworven. Voor de aanleg van een huisriool in 1929 blijkt dat het uitstek op de begane grond een doorgang vormde naar deze schuin achter het huis aangelegde keuken. Op de verdieping van het uitstek bevond zich een toilet.

De laatst geregistreerde verbouwingen dateren uit 1944 (aanvraag materialen) en 1945 (herstel oorlogsschade), maar ook daarna hebben aanpassingen plaatsgevonden in het interieur.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, voorzien van een wit geschilderde, gepleisterde afwerking met schijnvoegen (19de eeuw). De hoge begane grond heeft een pui uit 1916 met een etalagevenster

(links) en een deur (rechts), beide voorzien van bovenlichten met glas-in-lood. Dit glas-in-lood stamt waarschijnlijk uit circa 1950 (herstelling 1945?). Ook de middenroede in het bovenlicht van de etalageruit stamt uit die periode. De deur is waarschijnlijk origineel, gelet op de indeling met drie paneeltjes, drie glasruitjes en een ruit. De pui heeft een omlijsting van hardstenen pilasters en een houten lijst. De versieringen op de pilasters zijn geaccentueerd door middel van zwarte verf. De borstwering onder de etalageruiten bevat twee kelderlichten (dichtgezet).

De eerste en tweede verdieping hebben een indeling in twee venster-assen. De vensters op de eerste verdieping bevatten T-stolpramen (zonder kalf), de vensters op de tweede verdieping stolpramen (vernieuwd). De bovenste delen van de vensters zijn omgeven door een lijst, voorzien van consoles en een kuif. Deze decoraties stammen uit de tweede helft van de 19de eeuw.

De gevel heeft een getoogde beëindiging tussen twee hoekpilasters, die in zijn huidige vorm uit 1916 zal stammen. Ook deze beëindiging is gepleisterd en wit geschilderd.

Het voorste deel van de rechterzijgevel wordt afgedekt door een bakstenen schermmuur, die in eerste opzet uit de jaren dertig stamt. Deze muur is blind.

De aard van de dakbedekking kon niet worden vastgesteld.

plattegronden per bouwlaag

Vóór 1916 had het gehele huis een souterrain met een hoogte van circa 2,28 meter, gemeten van de vloer tot aan de vloerdelen. Bij de verbouwing van 1916 is het voorste deel van de bel-etage verlaagd tot het niveau van de straat, waarvoor het onderliggende deel van het souterrain werd verlaagd tot ongeveer 1,5 meter (vier van de negen balkvakken). Het achterste deel van het souterrain staat in open verbinding met het voorste deel van de begane grond, onderling verbonden door een brede trap.

De zoldering van het souterrain bestaat uit een enkelvoudige balklaag met vloerdelen. In het achterste deel stammen de balken wellicht nog uit de 17de eeuw; deze balken hebben rechthoekige doorsneden. Eén van de balken lijkt omkist. De balken in het (verlaagde) voorste deel van het souterrain stammen uit 1916, afgezien van een (hergebruikte) geschilderde, geprofileerde balk.

In de voorgevel bevinden zich twee kelderlichten, voorzien van ijzeren lateien (1916). Deze vensters zijn dichtgemetseld met kalkzandsteen (circa 1990). De vloer van de voorruimte bestaat uit baksteen en plavuizen, deels voorzien van een cementdekvloer. Er bevindt zich hier een houten tussenwandje, waarin hergebruikte paneeldeuren zijn verwerkt (ingekort tot circa 1,5 meter). Links achter in de achterraimte van het souterrain is een grenenhouten trap aanwezig, die vermoedelijk uit de 19de eeuw stamt. Deze trap is buiten gebruik gesteld. Vlak naast deze trap is een nis in de zijgevel zichtbaar.

Oorspronkelijk had het hele huis een bel-etage, slechts bereikbaar via een buitentrap op de stoep voor het huis. In 1916 is het vloerniveau van het voorste deel van de bel-etage verlaagd, zodat deze ruimte (de winkel) rechtstreeks en zonder noemenswaardig niveauverschil bereikbaar was vanaf de straat. Bij latere verbouwingen is de winkel uitgebreid met de achterraimte van het souterrain en de achterraimte van de bel-etage, waarvoor trappen zijn aangelegd. In de (vernieuwde) indeling en interieur-afwerking zijn geen bijzonderheden gesignaleerd. Van een oudere indeling zijn momenteel geen sporen zichtbaar. Uit het verschil in vloerniveau op de eerste verdieping valt echter nog wel te herleiden dat het voorste deel van de begane grond/ bel-etage hoger moet zijn dan het achterste deel, hetgeen een aanwijzing is voor een verdwenen indeling.

Rechts achterin bevindt zich een trap met twee kwarten, die de verbinding vormt tussen de bel-etage en eerste verdieping. Tegen de achtergevel is een eenvoudige lambrisering aangebracht. In de zoldering van het trappenhuis valt te zien dat boven de bel-etage sprake is van een enkelvoudige balklaag. De strijk balk is veel korter dan de overige balken; het uiteinde rust op een geprofileerde console. Op eerste gezicht lijkt deze beëindiging samen te hangen met de trap, maar die stamt echter uit 19de eeuw. Vermoedelijk markeert deze console de raveling voor een verdwenen schouw op de bel-etage, die oorspronkelijk midden tegen de achtergevel was geplaatst. Dit vermoeden wordt bevestigd door de nis op de eerste verdieping, die een restant is van een schouw midden tegen de achtergevel.

Houten console uit de 17^e eeuw op de begane grond.

In de huidige opzet is de eerste verdieping een min of meer ongedeelde ruimte. De omvang van de voormalige voorkamer valt te herkennen aan de verschillen in vloerniveau's en plafondhoogten. In deze voormalige voorkamer zijn nog restanten van de 19de-eeuwse interieur-afwerking te herkennen, waaronder de aanzetten van gebogen vensterbanken, een kroonlijst van het rookkanaal (schouw) tegen de linker zijgevel en een randlijst in het stucplafond. De rest van de eerste verdieping heeft een lager vloerniveau en geringere plafondhoogte. In de interieur-afwerking van de achterruimte zijn geen bijzonderheden gesignaleerd, afgezien van de reeds genoemde schouwnis midden in de achtergevel. Links in de achtergevel bevindt zich een doorgang, die leidt naar een kleine aanbouw. Deze kleine aanbouw is reeds herkenbaar op de kadastrale minuut van circa 1830. Kennelijk was dit vanouds een privaat. De tweede verdieping is bereikbaar via een stalen spiltrap van betrekkelijk recente datum.

De tweede verdieping is eveneens een nagenoeg ongedeelde ruimte. Alleen aan de linkerzijde bevindt zich een badkamer. Tenminste een deel van de wanden bestaat uit kraaldelen. Maar ook hier markeert een verschil in vloerniveau de omvang van de voormalige voorkamer (hoger gelegen dan de achterkamer). Tegen de linker zijgevel staat een fors rookkanaal. De interieur-afwerking vertoont verder geen bijzonderheden.

De kap was niet toegankelijk. Wel was zichtbaar dat er sprake is van eenvoudige stalen Λ -spantjes van T-profielen, gezeurd door kruisende trekstaven. Hierop liggen (houten) gordingen en beschoot. Deze spanten kunnen uit de late 19de eeuw stammen, maar ook uit 1916. Een datering in de 1916 is echter meer waarschijnlijk, gelet op de gelijktijdige aanpassingen van de voorgevel.

De kapconstructie met stalen spanten

WAARDESTELLING

Oude Boteringestraat 1 heeft hoge monumentwaarden, zowel vanwege de stedenbouwkundige situering als het gebouw zelf. Het gebouw markeert nog net de versmalling van de Oude Boteringestraat op de Grote Markt, hetgeen kenmerkend is voor de oorspronkelijke aansluitingen van de straten op de Grote Markt en de Vismarkt. Vóór de sloop van het hoekpand Grote Markt 2 was deze versmalling nog beter te herkennen dan tegenwoordig.

Het huis zelfs heeft hoge monumentwaarden vanwege de kenmerkende opzet met souterrain en bel-etage en de niveaoverschillen per verdieping. De constructie is nog in belangrijke mate 17de-eeuws (of laat-16de-eeuws), waaronder de balklagen. Noemenswaard zijn de bouwsporen van de schouwen in de achtergevel. Eén van de zichtbare balken heeft nog een geprofileerde console. De voorgevel en het pand zijn verhoogd met een bouwlaag, respectievelijk in de late 19de eeuw en 1916. Dit is kenmerkend voor de verstedelijking in het centrum van de stad. De voorgevel heeft positieve monumentwaarden, vanwege de kenmerkende 19de-eeuwse afwerking (eerste en tweede verdieping) en de hoge pui uit 1916 (begane grond). In hoofdopzet is de pui origineel. Bijzonder zijn de stalen kapspanten uit vermoedelijk 1916, mede omdat dergelijke spanten in de woonhuisbouw uitermate zeldzaam zijn.

De indeling en interieur-afwerking van het huis hebben indifferente monumentwaarden. Zoals hierboven aangegeven hebben de niveaoverschillen wel hoge monumentwaarden, als onderdeel van de oorspronkelijke opzet.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is het van belang om nadere waarnemingen te verrichten naar de constructie van de muren en balklagen, waarbij ook bouwsporen en aftekeningen van oude tussenwanden en interieurs moeten worden vastgelegd.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen

Adres : **Oude Boteringestraat 1**
Bouwdoosiernummer : B 7915
D.I.V. bezoek : 14 september 2004

1916

T.W. Beerta krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de winkelpui in de voorgevel, het verlagen van de winkelvloer, het herstellen van de lijstgoot en de voorgevel en het verlagen van de stoep. Later dit jaar wordt vergunning verleend om in aanvulling op de eerder verleende vergunning twee pilasters aan te brengen tegen de voorgevel van het gebouw. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1923

T.W. Beerta krijgt een vergunning voor het bouwen van een keuken op de open grond behorende bij het gebouw. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1928

De stoep behorende bij het pand wordt overgedragen aan de gemeente.

G. Kranenborg krijgt een vergunning voor het aanbrengen van lichtreclame tegen de voorgevel.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. Het bestaande privaat wordt voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1944

Er wordt cement en gips aangevraagd tbv een verbouwing in het pand.

1945

Het oorlogsschade rapport bedraagt f1030,- en bestaat uit glas- en schilderwerk, timmer- en metselwerk en stucadoorswerk.

1959

A. Busquet krijgt een vergunning voor het aanbrengen van lichtreclame tegen de voorgevel van het gebouw.

1973

R.R. Zonderman krijgt een vergunning voor het aanbrengen van lichtreclame tegen de voorgevel van het gebouw.

H. Wierts